

PROTECȚIA DREPTURILOR OMULUI PRIN NORMELE CODULUI CIVIL

Lect. univ. dr. Bogdan Adrian
Universitatea din Craiova

Les normes de droit civil établies par le Code civil roumain garantissent de façon directe l'exercice des droits de l'homme dans notre pays. Par l'intermédiaire des institutions spécifiques, le Code civil assure une protection efficace de certains droits fondamentaux de l'homme, parmi lesquels le droit de propriété.

1. Introducere. Drepturile omului sunt fundamentate pe valorile esențiale ale omenirii respectiv: integritatea și demnitatea umană, egalitatea, pacea, nediscriminarea etc. Importanța drepturilor omului rezidă din locul ocupat de acestea, atât în plan social, cât și în plan individual. Ele se pot manifesta plenar numai în cadrul unui colectivități umane, fiind, în esență, niște drepturi subiective. În calitatea lor de drepturi subiective impun, pe de o parte, o obligație a individului de a respecta drepturile celorlalți semeni, iar pe de altă parte, conferă individului posibilitatea de a pretinde celorlalți semeni să-i respecte aceste drepturi. De aici, se poate desprinde caracterul universal al drepturilor omului, ele fiind opozabile "erga omnes". Dreptul internațional contemporan afirmă egalitatea în drepturi a tuturor persoanelor și promovează eliminarea oricărei forme de discriminare. Egalitatea în drepturi reprezintă unul dintre fundamentele garantării drepturilor omului, respingându-se astfel ideea acordării de regimuri privilegiate unor anumite grupuri de persoane. Exercițarea drepturilor omului se află într-o strânsă interdependență cu alte ramuri de drept. Considerăm că acest lucru se datorează faptului că drepturile omului acționează în toate domeniile vieții sociale.

2. Continut. Pentru a reliefa legătura existentă între drepturile omului și alte ramuri de drept este necesar a se observa care este punctul de legătură dintre acestea. Legătura dintre drepturile omului și dreptul civil se materializează prin aceea că dreptul civil este cel care pune la dispoziția drepturilor omului instrumentele teoretice necesare pentru a justifica o acțiune în justiție, de exemplu o acțiune în revendicare care se fundamentează pe instituția civilă a proprietății. Codul civil constituie fundamentul raporturilor de drept civil, el având o vechime impresionantă raportată la alte reglementări legale aflate în vigoare. Codul civil a fost edictat la 26 noiembrie 1864, fiind promulgat la 4 decembrie 1864. Intrarea lui în vigoare s-a realizat la 1 decembrie 1865. Elaborarea Codului civil român a avut la baza Codul lui Napoleon din anul 1804, prezentând numeroase similitudini cu acesta din urmă.

Evolutiv, o parte a normelor juridice cuprinse în Cod au suferit modificări datorate dinamicii relațiilor sociale pe care erau chemate să le reglementeze. Cu toate că o parte a dispozițiilor sale au fost abrogate, fiind reglementate prin intermediul altor acte normative, totuși majoritatea reglementărilor sale sunt încă în vigoare.¹

¹Din cele 1914 articole existente inițial în Codul civil, în prezent sunt în vigoare aproximativ 1800 de articole.

Pentru a releva legătura dintre drepturile omului și Codul civil se impune realizarea unei clasificări a drepturilor omului. O primă clasificare a drepturilor omului a fost făcută în funcție de evoluția istorică a acestora. Pornind de la acest aspect, drepturile omului se pot structura în trei categorii. *Prima generație* de drepturi au fost cele civile și politice, libertatea și egalitatea reprezentând căile de acces la guvernare. *Ce-a de-a doua generație* a drepturilor fundamentale au fost cele sociale, economice și culturale. Ele au conferit caracterul sacru și inviolabil al dreptului de proprietate. Această categorie de drepturi s-a impus după adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului. În cea de-a *treia generație* de drepturi specialiștii includ categoria drepturilor de solidaritate: dreptul la pace, la dezvoltare, la mediu înconjurător sănătos.²

Pe de altă parte, unii autori au împărțit drepturile, în funcție de criteriul *numărului persoanelor* în: *drepturi colective* (din categoria cărora fac parte: dreptul popoarelor la autodeterminare; dreptul de asociere în sindicate; egalitatea între sexe etc) și *drepturi individuale*, din categoria cărora fac parte toate celelalte drepturi.

Dar cea mai folosită clasificare este aceea fundamentată pe cele două Pacte ale drepturilor omului. În funcție de acestea, drepturile omului se împart în:

a) Drepturi civile. Din această categorie de drepturi fac parte: dreptul la viață, la libertate și la inviolabilitatea persoanei, dreptul de a se căsători, dreptul la egală ocrotire a legii, dreptul de a fi recunoscut ca subiect de drept, egalitatea în drepturi între bărbat și femeie, dreptul la cetățenie, dreptul la proprietate, dreptul de a nu fi supus unei imixțiuni arbitrare sau ilegale în viața particulară, în familie, în domiciliu sau în corespondența sa, ori a unei atingeri ilegale aduse onoarei sau reputației.

b) Drepturi politice: dreptul la libertatea gândirii, conștiinței și religiei, dreptul la întrunire pașnică, dreptul la liberă circulație (alegerea domiciliului, părăsirea și reîntoarcerea în țară etc.), dreptul de a participa la conducerea statului (de a alege și a fi ales, de a avea acces la funcțiile publice), dreptul la azil.

c) Drepturi economice și sociale: dreptul la muncă, dreptul la asigurare socială, dreptul mamelor la ocrotire socială, dreptul copiilor și adolescenților la ocrotire specială, dreptul de asociere, inclusiv în sindicate, dreptul la odihnă și la timp liber, dreptul persoanei la un nivel de trai suficient pentru familia sa, dreptul la concediu plătit, dreptul persoanei la realizarea drepturilor din domeniile vieții economice, sociale și culturale pentru menținerea demnității sale, dreptul la sănătate.

d) Drepturi culturale: dreptul la educație, dreptul de a participa la viața culturală, dreptul de a beneficia de progresul tehnic și de aplicațiile sale, dreptul persoanei de a beneficia de protecția intereselor morale și materiale decurgând din operele sale.

Prezintă importanță din punctul nostru de vedere ultima clasificare; putem detalia o serie de drepturi cuprinse în sfera drepturilor civile. Astfel, **dreptul la viață** este prevăzut în art. 2 din Pact unde se arată că dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale, pronunțate de un tribunal, în cazul în care infracțiunea este sancționată cu această pedeapsă prin lege.

Există situații în care moartea unei persoane nu constituie o încălcare a acestui articol și anume atunci când: a) rezultă din apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale; b) are loc în cursul unei arestări legale sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deținute; c) are loc când se reprimă, conform legii, tulburări violente sau o insurecție.

²Jofa Constantin, Protecția drepturilor omului, Editura Fundației Chemarea, Iași, 1995, p. 31.

Conform legislației în vigoare³, "dreptul la viață precum și dreptul la integritatea fizică și psihică a persoanei sunt garantate". Legislația noastră a stabilit că dreptul la viață se naște în momentul când copilul separat de corpul mamei, își începe existența sa proprie. Dreptul la viață încetează o dată cu producerea fenomenului natural al morții. Acest drept este protejat și de dreptul penal⁴, care pedepsește orice acțiune sau inacțiune ce ar duce la încălcarea dreptului la viață. Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a contribuit la adoptarea, în anul 1985, a protocolului aditional la Convenție, prin intermediul căruia a fost abolită pedeapsa cu moartea pe timp de pace. Majoritatea cazurilor de încălcare dreptului la viață au loc pe timp de război sau în timpul unor conflicte sociale. Problema eutanasiei a provocat controverse în literatura de specialitate.

Eutanasia constă într-un act de "umanitate", de scutire a victimei de chinurile unei boli incurabile care îi provoacă mari suferințe, de către personalul medical sau de către soț sau o rudă apropiată, de exemplu printr-o injecție letală⁵. Deși multe țări permit formal eutanasia, totuși în legislația noastră aceasta nu este acceptată, mai mult chiar orice acțiune sau inacțiune în acest sens este încriminată⁶. Trecând peste argumentele de ordin moral și religios privind eutanasia, s-a concluzionat că recunoașterea acesteia ar duce, în final, la întărirea tendințelor sinucigașe ale membrilor societății.

O altă problemă ridicată de dreptul la viață este aceea a cursei înarmărilor. Cursa înarmărilor reprezintă o imensă irosire de resurse și sustrage resurse esențiale pentru educație, sănătate și alte programe sociale de importanță vitală pentru copii și tineri.⁷ Cu toate că, odată cu încheierea "războiului rece" s-a realizat o încetinire a ritmului acestei curse și datorită dezmembrării fostului colos sovietic, totuși în ziua de astăzi, cursa înarmărilor nu a încetat, dovadă fiind multiplele conflicte regionale existente în lume. Aceste conflicte fac victime, atât în rândul combatanților, cât și în cel al necombatanților, un exemplu elocvent fiind conflictul desfășurat pe teritoriul Israelului în ultima perioadă, căruia i-au căzut victime și copii, fapt ce reprezintă, în final o încălcare a dreptului la viață. Pacea, absența războiului și a conflictelor în lumea întreagă și mai ales largirea continuă a bazelor păcii, eliminarea totală a armelor nucleare și a altor arme de distrugere în masă, oprirea cursei înarmărilor și respectarea dreptului fiecărui popor de a-și hotări soarta, iată ce ar constitui cea mai bună garanție a dreptului la viață și a protecției vieții.⁸

Dreptul la libertate și la siguranță. Orice persoană⁹ are dreptul la libertate și la siguranță. În situația în care o persoană este arestată, ea trebuie să fie informată în termenul cel mai scurt și într-o limbă pe care o înțelege, asupra motivelor arestării sale și asupra oricărei acuzații aduse împotriva sa. Persoana arestată sau deținută trebuie adusă de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare. Ea are dreptul de a fi judecată într-un termen rezonabil sau eliberată în cursul procedurii. De asemenea, ea are dreptul să introducă un recurs în fața unui tribunal, pentru ca acesta să decidă într-un termen scurt asupra legalității deținerii sale și să dispună eliberarea sa, dacă deținerea este legală.

³Constituția României, art. 22, alin.1.

⁴Art. 174/179 din Codul penal.

⁵Vasile Ciuvăț, Protecția juridică a drepturilor omului, Editura Themis, Craiova, 2000, p. 107.

⁶Cod penal, art. 179 referitor la determinarea sau înlesnirea sinuciderii.

⁷Michael Banton, *Discriminarea*, Editura Du Style, București, 1998, p.60.

⁸Thomas Buergenthal, Alexandre Kiss, op. Cit., p.34

⁹Convenția Europeană a Drepturilor Omului, art. 5.

Dreptul la respectarea vieții private și de familie. Orice persoană¹⁰ are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie a domiciliului său și a corespondenței sale. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură ce este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora.

Dreptul la căsătorie. Începând¹¹ cu vârsta stabilită prin lege, bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători și de întemeia o familie conform legislației naționale ce reglementează exercitarea acestui drept.

Dreptul la nume. Reprezintă un drept fundamental al omului, întrucât în cadrul societății, identificarea unei persoane se realizează și pe baza numelui. În legislația noastră termenul de "nume" are un sens dublu, și anume: *stricto sensu*, desemnează numai numele de familie al unei persoane; *lato sensu*, desemnează atât numele de familie cât și prenumele unei persoane. Numele poate fi definit ca fiind cuvântul sau totalitatea cuvintelor prin care este individualizată o persoană¹². În legislația noastră, referitor la dreptul la nume este stipulate că "orice persoană are dreptul la numele stabilit sau dobândit potrivit legii..."¹³. Dobândirea numelui are loc, de regulă, în momentul nașterii copilului.

Dreptul de a dobândi o cetățenie. În dreptul internațional public există o serie de convenții, încheiate în scopul combaterii fenomenului apatridiei. O.N.U. a adoptat în această materie două convenții și anume: Convenția pentru înlăturarea apatridiei; Convenția pentru reducerea cazurilor de apatridie în viitor. Din cele două convenții se desprinde un set de reguli, ce vizează dobândirea cetățeniei și anume: copilul fără cetățenie născut pe teritoriul unui stat, va primi cetățenia statului respectiv; copilul născut din părinți necunoscuți, dacă nu se poate stabili locul nașterii, va primi cetățenia statului unde a fost găsit; pierderea cetățeniei trebuie să opereze numai în momentul dobândirii altei cetățenii. În legislația românească, cetățenia a fost reglementată în mod expres într-o lege¹⁴. Astfel, sunt enumerate modurile de dobândire a cetățeniei și anume: prin naștere; prin adopție; prin repatriere; prin acordarea la cerere.

Dreptul de a nu fi supus unor imixțiuni sau atacuri privind viața sa personală, corespondența, onoarea și reputația. Acest drept este garantat de legislația noastră de către Constituție¹⁵. Onoarea și reputația copilului sunt ocrotite prin intermediul Codului penal¹⁶.

¹⁰Convenția Europeană a Drepturilor Omului, art. 8.

¹¹Convenția Europeană a Drepturilor Omului, art. 12.

¹²C.Stătescu - Drept Civil, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 107.

¹³Decretul nr. 31/1954, art. 12.

¹⁴Legea nr. 21/1991 privind cetățenia română.

¹⁵Constituția României, în art.26 alin. 1 stipulează că: "Autoritățile publice respectă și ocrotesc viața intimă, familială și privată".

Constituția României, în art. 28 referitor la secretul corespondenței arată că: "Secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace legale de comunicare este inviolabil".

¹⁶Codul penal în art. 205 alin. 1 incriminează sub denimirea de Insultă "atingerea adusă onoarei ori reputației unei persoane prin cuvinte, prin gesturi sau prin alte mijloace ori prin expunerea la badjocură" iar în alin. 2 menționează că insulta mai constă și în "atribuirea unei persoane a unui defect, boală sau infirmitate care, chiar reale de ar fi nu ar trebui relevate"; iar în art. 206 incriminează sub denumirea de calomnie: "afirmarea sau

În acest mod, legea asigură persoanei respectul demnității și onoarei, privite atât din punct de vedere al sentimentului de autoprețuire cât și din punct de vedere al stimei și considerației, precum și al respectului de care se bucură persoana în cadrul societății. Totuși, există situații când, aceste fapte penale nu se pedepsesc și anume în cazul în care se face proba verității. Proba verității constă în posibilitatea acordată a celui ce a săvârșit acțiunea ofensatoare de a dovedi că cele afirmate sau imputate corespund realității, ea fiind admisă numai dacă afirmarea sau imputarea s-a făcut pentru apărarea unui interes legitim.¹⁷

Tot Codul penal incriminează sub forma infracțiunii de *violare a secretului corespondenței*¹⁸ fapta de deschidere fără drept a unei corespondențe adresate altuia ori interceptarea unei convorbiri sau comunicări efectuate prin telefon, telegraf sau prin alte mijloace de transmitere la distanță". În alin. 2 se stipulează că există infracțiunea de violare a secretului corespondenței și atunci când are loc: "sustragerea, distrugerea sau reținerea unei corespondențe, precum și divulgarea conținutului unei corespondențe, chiar atunci când a fost trimisă deschisă sau a fost deschisă din greșeală, ori divulgarea conținutului unei convorbiri sau comunicări interceptate, chiar dacă făptuitorul a luat cunoștință de acesta din greșeală sau din întâmplare".

Dreptul la proprietate, constituie unul dintre cele mai importante drepturi civile. Respectarea acestuia constituie baza relațiilor economice din cadrul unei societăți. Codul civil în Cartea a II-a, Titlul II, intitulat *Despre proprietate* realizează prin intermediul dispozițiilor acestuia o protecție a acestui drept.

3. Aspecte vizând protecția drepturilor omului prin intermediul normelor juridice cuprinse în Codul civil român. Dreptul de proprietate este definit de către Codul civil ca fiind acel drept pe care îl *are cineva de a se bucura și a dispune de un lucru în mod exclusiv și absolut, însă în limitele determinate de lege*¹⁹. În același timp, sunt reglementate și dezmembrămintele dreptului de proprietate, respectiv uzul, abitațiunea și uzufructul.

Cazurile privării de proprietate sunt exproprierea, naționalizarea sau alte măsuri similare luate de stat²⁰. Pe rolul instanțelor internaționale cu competență în domeniul protecției drepturilor omului au fost introduse acțiuni ce vizau lezarea dreptului de proprietate. Un prim exemplu în acest sens îl constituie cauza Anghelescu împotriva României, judecată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în care reclamantul pretinde că i-a fost adusă atingere dreptului la respectarea bunurilor sale, așa cum este garantat de art. 1 din Primul Protocol adițional la Convenția Europeană a Drepturilor Omului.²¹ În urma deliberării efectuate în cauză, Curtea a decis, în unanimitate, existența

imputarea în public a unei fapte determinate privitoare la o persoană, care, dacă ar fi adevărată ar expune acea persoană la o sancțiune penală, administrativă sau disciplinară ori disprețului public."

¹⁷Octavian Loghin, Avram Filipaș - Drept penal român, Partea specială - Editura Șansa SRL, București, 1992, pag. 79.

¹⁸Codul penal, art. 195 alin. 1.

¹⁹Art. 480 din Codul civil.

²⁰Micu Doina, Garantarea drepturilor omului, Editura AllBeck, București, 1998, p.122.

²¹Primul Protocol adițional la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, în art. 1 prevede că: *Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional.*

încălțării prevederilor art. 1 din Primul Protocol adițional la Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Un alt exemplu îl reprezintă cauza Brumărescu împotriva României referitoare tot la lezarea dreptului de proprietate.

Alt domeniu de interferență între drepturile omului și Codul civil îl constituie reglementările acestuia din urmă referitoare la răspunderea civilă delictuală, prevăzută de acesta în Cartea a III-a, Titlul III, Capitolul V, intitulat *Despre delict și cvasi-delict*. Art. 998 din Codul civil prevede că *orice faptă a omului, care cauzează altuia prejudiciu, obligă pe acela din a cărui greșală s-a ocazionat, a-l repara*. Astfel, distrugerea unui bun aparținând altei persoane, îndreptățește persoana păgubită fie să primească un de același gen, fie o sumă de bani reprezentând contravaloarea bunului distrus, care nu mai poate fi înlocuit.

Dreptul de moștenire, reglementat de Codul civil în Cartea a III-a, Titlul I, reprezintă un corolar al dreptului de proprietate. Codul civil este acela care reglementează întreaga procedură efectuată în cazul unei succesiuni, în urma căreia se transmite proprietatea unor bunuri de la *de cuius* către moștenitori. Punctele de tangență dintre drepturile omului și Codul civil sunt mult mai numeroase, dar noi am urmărit doar a releva legătura dintre acestea.

4. Concluzii. Exercițarea drepturilor omului interacționează în mod nemijlocit cu normele juridice cuprinse în Codul civil român, acestea din urmă aducându-și contribuția nemijlocit la garantarea unuia dintre drepturile fundamentale ale omului, respectiv dreptul la proprietate. În absența acestor garanții oferite de către Codul civil, protecția drepturilor omului ar fi incompletă întrucât pe dreptul de proprietate se întemeiază exercițarea tuturor celorlalte drepturi civile. Astfel, Codul civil, prin prevederile sale, vine, alături de alte instituții ale dreptului aplicabile în țara noastră, să garanteze o mai bună punere în practică a drepturilor fundamentale ale omului.